

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

Szerkesztőség,

hova a lap szellemi részét
illető minden küldemény
küldendő:
Nagy-Péterfia-utca 977.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr, $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél ár-engedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a külső hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Még egyszer „a debreczeni ev. ref. főiskola történetének megírásához“.

I.

Megbocsátanak nekem azok, kik velem együtt óhajtják megírva látni s olvasni a debreczeni ev. ref. főiskola történetét, ha e nagyjelentőségű s szép kérdéshez ismételten hozzászólok. Teszem ezt főképen azért, mivel az e kerület, szerény nézetem szerint, indokolatlanul, vagy helytelen megokolás mellett mellőzte el ezt a kulturális s prot. szempontból igen lényeges és jelentékeny kérdést.

Minden tisztelettel emlékezem ugyan az e kerületről általában s annak minden tagjairól, de megbocsátanak nekem, ha kifejezést adok azon nézetemnek, hogy a protestántizmus ereje az általa képviselt eszmékben, a prot. egyház érdeme s jelentősége annak történelmi multjában található fel, főképen pedig iskoláinak multjában, a mire ma is szeretnek oly sokan súlyt fektetni s hivatkozni, s csodálatos! még sem igyekszünk ezeket a történelmi emlékeket, jelesül debreczeni ref. főiskolánk történetét egyházunk érdekében kihasználni, érvényesíteni!... Kihaszni annnyival is inkább, mivel — a mint illetékes egyén részéről megjegyeztetik — a debreczeni ref. főiskola vala az, a mely a történelmi adatok tanúsága szerint, az események kedvező alakulásánál fogva, működésében zavarva, gátolva nem volt, hol a tanítás folytonossága soha meg nem szakadt; ennél fogva az iskola és tanügy fejlődésének különböző fokozatait legtisztábban és világosabban tüntetheti fel.

Nagy méltánnyal és elismeréssel olvasom én azt a pályakérdést, melyet az e kerület kitűzött, melyben arra hívja fel a pályázókat, hogy: „*művelődés-történelmi szempontból, történelmi és statisztikai* adatokra alapítva, tüntet-

tessenek fel azon *hivatal, szolgálatok és áldozatok*, melyeket a protestántizmus, közelebbről az ev. ref. egyház, a magyar Alföldön és a Tisza vidékén lakó magyarság vallás-erkölcsi és kulturális életének fejlesztésében, *kezdetlől* fogva, mostanáig betöltött és teljesített.“ Valamint hálás dolognak tartom ref. egyházaink érdekében, ha „megjelöltetik a jelenre nézve is azon nemzeti feladat, melyet betölt, a terhek, melyeket hozott és a misszió, melyre nemzetünk életében hivatva van“ t. i. a protestántizmus, a reform. egyház! Művelődés-történelmi műveket írni manapság korszerű, divatos, tehát kapós; sőt talán hálás munka is. S az én tervem ellen, hogy írassék meg a debreczeni ref. főiskola története, az volt az ellenvetés, hogy az idő rövid volta miatt ez a terv ki nem vihető. Tehát egy főiskolának, a debreczeninek a történetét, időrendben, negyedfélszáz évről megírni nem lehet; hanem az egész e kerületnek, a magyar Alföldön és Tisza vidékén lakó magyarságnak a történetét, *művelődési szempontból* megírni lehet *történelmi és statisztikai* adatokra támaszkodva! (?)

Nos, hát én megengedem, hogy művelődés-történelmi szempontból, az Alföldről és a Tisza vidékéről írni lehet. Megengedem azt is, hogy talán két évnél rövidebb idő alatt is lehet. Hiszen mióta Buckle H. T. „Anglia művelődésének a történetét megírta“ s mióta azt Endrődy, György Endre és Aladár s Láng L. stb. lefordították, azóta művelődés-történelmi szempontból írni szinte divatszerű dolog. De mindnyájunk tudomása szerint „Si duo faciunt idem, non est idem“. Azaz, sokan írtak már és írhatnak még kisebb-nagyobb tárgyakról és területekről művelődési szempontból történetet; de bizony olyat még nem ismerünk, a melyik a Buckle-ét csak meg is közelítette volna; hanem volt bennök sok humbugszerű, hängzatos és üres

dolog, a mi a művelődést sem fel nem tüntette, sem előbb nem vitte.

Nem tudván, hogy ki pályázik s hogy pályázik-e valaki vagy nem: megengedtetik talán nekem, hogy megkérdezzem általánosságban, hogy olyan nagy darab földről, mint a tiszántúli e. kerület M.-Szigettől Pancsováig, vagyis a nagy magyar Alföldről és a Tisza vidékén lakó magyarságról, *történelmi és statisztikai* adatokra támaszkodva, lehető-e komoly, kimerítő és alapos munkát írni művelődés-történeti szempontból, két év alatt úgy, hogy abban a debreczeni főiskola története is befoglalva legyen; annak a debreczeni főiskolának a története, mely idáig még nincs megírva?!... Én részemről ezt valószínűnek nem tartom; de azért megengedem; hanem azt már alig hiszem, hogy az a két év alatt készülendő mű az elfogulatlan, szigorú birálatot kiállja és a jelzett célznak megfelelően.

Azonban legyen. Hadd készüljön a pályázó a szép kérdés megfejtésével. Én nem zavarom. Lesz, a mi őt a *történelmi és statisztikai* adatok összeszedésében zavarja és hátráltatja, elég. Sőt én kezére szeretnék dolgozni. Ohajtanám — ismételten — a debreczeni főiskola történetét megírni, hogy ennek adatait is felhasználhassa. Mert — szerintem — a debreczeni főiskola történetének tüzetes, alapos ismerete nélkül ugyan a magyar Alföld történetét alaposan, híven, kimerítően, *művelődés-történeti* szempontból megírni nem lehet. Ha pedig e nélkül íratik, nem lesz sem hű, sem alapos, sem a valódi magyar

Alföld története; mert ettől a fogalomtól „magyar Alföld“ Debreczen elválaszthatatlan.

Megengednek azért nekem e lap t. olvasói s a tárgy iránt érdeklődők, ha szerelmem első tárgyánál maradván, sürgetem a debreczeni főiskola történetének megírását s igyekszem kimutatni ennek kivihetőségét.

Az e. kerület, a vallás'és közokt. miniszt. felhívására elhatározta, hogy a tiszántúli középiskolák története a milleniumra megírassék s ily tárgyú intézkedésre az e. ker. gymn. tanártestületei felhivassanak. Természetes, hogy ezen keretbe beillesztendő lesz a debreczeni gymnasium története is. — De hát azt mondja Balogh Ferencz az okt. 27-én tartott beszédében, hogy: „Jelen század elejéig a felső vagy akad rész 3 bölcsészeti, 2 theol. és 1 jogtanszaki, összesen 6 rendes tanárral megfelelt az akkori viszonyoknak.“ Ezt igazolja a jogtanításra nézve dr. Kovács Sándornak „A jogtanítás története“ cz., évet megnyitó rektori beszédje is. (Debr. Prot. L. 40., 44. sz.) — Ezekből tehát világos, hogy a ki a középiskola, gymnasium történetét megírja a milleniumra, a vall. és közokt. min. felhívására, az jó részben már megírta az egész debreczeni főiskola történetét.

Azt már én nem teszem fel, hogy onnan azt felelnék Debreczenből, hogy rövid az idő, hogy két év alatt nem lehet megírni a debr. középiskola történetét; mert ez azt jelentené, hogy a többi reform. középiskolák megíratták már s megíratnák akkorára a maguk történetét, a debreczeni pedig onnan is elmaradna; vagyis

❖ TÁRCZA. ❖

A „Római propaganda“ statisztikájából.

Gyakrabban mondták, hogy a római egyház mindenkor és mindenütt a maga céljaiban következetes, de azok útjaira és eszközeire nézve az is mondható, hogy „szörnyű fegyvere és nagy ereje“ rémítő hatása. Különösebben gondolunk itt a *római propaganda terjedésére Angolországban és Észak-Amerikában*, a melynek statisztikájából *Beyschlag* szakközlönye nyomán közöljük a következőket:

I. A római propaganda terjedése Angolországban csak az ottani reformáció alapján érhető meg teljesen. VIII-ik Henrik a pápa eddigi jogait usurpálta s csak Mária, I. Jakab s I. Károly idejében emelkedett a papismus ereje és hatalma az egész vonalon. De már az angol köztársaság idejében (1649—1660.) a katholicizmust támadták meg a különböző pártfelekezetek, s még 1689-ben is kizárattott az összes disszidenteknek biztosított jogokból. Az 1829. *kath. emancipációra viendő vissza a római propaganda jelen föllendülésének a kezdete Angolországban*. Segítségére voltak a *traktariánusok*,

Newman, Pusey és mások, a kik az anglikánus állami egyházban a püspöki successio s a sákrámentomok római doktrínáit követték s az eddigi prot. evangéliumi irányzattal szemben az u. n. High-churchism-nek hódoltak. Ez vezetett a protestantizmus, a „Luther, Melancthon & Comp“ denuncziálására, illetve a magas arisztokráciának és főpapságnak katholicizálására a 40-es és 50-es években. Akkor látta *Pio nono* elérkezettnek az időt, hogy hierarchiai „legyen“ igéjével betöltse egész Angliát. Az eddigi 8 apostoli vikárius mellé *Wiseman* bíboros személyében 1 érseket s 12 püspököt helyezett be. E címek viselésének eredeti tilalmát Gladstone 1871. törülte el. 1874. Anglia kath. egyetemet is kapott Kensingtonban, sőt 1878. maga Skótország is kath. egyházmegyéhez lett felosztva. A templomok és pápok számának fokozatos növekedését a következő statisztikai adatok bizonyítják:

1829-ben volt Angliának	449	kath. temploma	és	447	papja
1841 „ „ „	500	„ „ „	„	557	„
1850 „ „ „	597	„ „ „	„	826	„
1853 „ „ „	616	„ „ „	„	875	„
1877 „ „ „	1095	„ „ „	„	1892	„
1844 „ „ „	1259	„ „ „	„	2198	„
1888 „ „ „	1304	„ „ „	„	2314	„
1890 „ „ „	1312	„ „ „	„	2340	„

elmaradna tulajdonképen az az anyaiskola, Debreczen, a honnan, szinte Balogh Ferencz szerint, Kőrös, Kecskemét, M.-Túr, M.-Sziget stb. nyerték tanáraikat s kik ismét a kollégium számára nevelték tanítványaikat. Tehát a debreczeni iskola történetének megírása a milleniumról el nem maradhat. Ki sem lehet mondani, milyen szégyen lenne az nemcsak a főiskolára, hanem az egész magyarországi reformátusságra nézve; ennek még a feltevését sem szabad megengedni.

Igen, de ha megíratik az a történelem a milleniumi kiállításra, az a történet nem lehet más, csak hű, pontos és alapos! Az is lesz. De hát ezen az alapon miért ne volna az épen úgy megírható a nagy közönség, a nyilvánosság s nemcsak a milleniumi kiállítási közönség számára is? . . . Bizonyára épen úgy megírható az a közönség, annak a sok ezer tanult embernek a számára is, a kik kiképeztetésüket Debreczennek köszönik s a főiskola történetének megírását olyan epekedve várják! . . .

Nézzünk szemébe még annak az ellenvetésnek, hogy: rövid az idő! Két év alatt az a mű egy ember által meg nem írható! . . . Ezt az ellenvetést elfogadnám oly emberre nézve, a ki ma tekintene be Debreczenbe, ott a nagy könyvtár és a főiskolai s e. ker. levéltárba oly szándékkal, hogy ő hozzáfog és két év alatt megírja az iskola történetét! De ez az ellenvetés elesik az általam előtérbe állított Balogh Ferenczcel szemben, kiről előbbi cikkem óta tudtam meg, debreczeni főiskolai jeles ifjaktól

és nem Balogh Ferencztől, hogy a folyó iskolai évben is külön előadási órákat ad a debreczeni főiskola történetéből; a ki az iskola történetére vonatkozó adatokat évtizedek óta előszeretettel gyűjtögeti; a ki életét a főiskola kebelén élte el s a ki már egy negyed század óta egyháztörténelem tanításával s történelem írásával foglalkozik. Ily emberre nézve az a két év elegendő volna arra, hogy a keze alatt összegyűjtve levő anyagot rendezze s szakszerűen összeállítsa. Tehát az az ellenvetés, hogy rövid az idő a munkára, magától elesik; az ellenvetemény próbáját nem állja ki.

Görömbei Péter.

T A N Ü G Y.

A kötelező doktorátus eltörlése.

Csáky Albin gróf, vallás- és közoktat. miniszter az érdekelt körök s mondhatni az egész közvélemény régi óhajlásának megfelelőleg cselekedett legközelebb, a mikor az *egységes elméleti jogi államvizsgálat tárgyában* törvényjavaslatot terjesztett az országgyűlés képviselőháza elé. Két évtizede már annak, hogy egy ötletekből táplálkozó tanügyi kormány, a mely oly sokáig sanyargatta hazánknak több életrevaló tanügyi intézményét (főleg a jogakadémiákat), a helyett, hogy fejlesztette volna, a kötelező doktorátus rendszerét léptette életbe, a mennyiben a jogtudori oklevél megszerzését az ügyvédi oklevél előfeltételül állította fel. Ez is csak olyan ütletszerű intézkedés volt, mint a többi; mutatja már magában az is, hogy míg az ügyvédektől magasfokú tudományos képzettséget kívántak volna meg, addig a bíráltnál megelégedtek a szegényesebb vagy legalább szerényebb

vagyis a templomok száma az utolsó 40 év alatt megkétszereződött, a papoké pedig megháromszorozódott. S az eredmény még sem felel meg ez erőlködéseknél. A templomok adóssággal épülnek, s a papoknak semmi dolguk. Kath. körökben általános a panasz ez erőfeszítésről. Eget, földet mozgatnak meg a papok, hogy egy proselytát megnyerjenek, hogy aztán másrészt ezeket vezítsenek. Az „Anglican Church Magazine“ 1891. febr. havában következő számítást tett:

Az angol katolikusok száma 1840-ben	800.000
A népesség átlagos szaporodása az utolsó 41 év alatt 62%, tehát a katolikusok szaporodása	496.000
Az írek bevándorlása 1846—1851.	700.000
A bevándorlottak szaporodása	350.000
Összesen:	2,346.000
A tényleges kath. népesség száma azonban csak	1,354.000
tehát vesztett a kath. egyház	992,000
vagyis 1 1/2 millió helyett csak 1/2-et nyert.	

Most már tehát kellő értékére tudjuk redukálni azt a gyakran hangoztatott tendenciózus deklamálást és jövendőlést Anglia rapid katholizálásáról, a melylyel a nemrég elhunyt Manning bíboros, Wiseman utódja,

s az anglikánus egyház egyik legelőkelőbb konvertitája koronként ámitotta a világot, s a melylyel a német és a magyar sajtó is igen gyakran félrevezette jóhiszemű olvasóit. *Buddensieg* dr., a drezdai tudós érdeme az, hogy a római propagandának e hibás és ámitó számitásait a „Zeitschrift für Kirchengeschichte“, „Preussische Jahrbücher“ s legutóbb a „Kirchl. Monatsschrift“ hasábjain visszautasította, s azok tendenciózus jellegét napról napra világosabban földerítette.

A római propaganda szolgálatában áll Angliában is a szerzetesség, mely újabban az anglikánus püspöki egyházba is befurakodott. *Pater Ignatius* annak képviselője, a római egyház egyik konvertitája, ki abból a ruházatot s a tonsurát tartotta meg s a benczések szabályszerű életmódját követi. Még 1864. az anglikánus egyházi kongresszus pereat-tal fogadta, de már 25 év múlva ugyanazon helyen és alkalommal hozsannákkal üdvözölte. S ma ugyanaz az arisztokratákra nézve, a mi Moody, az amerikai szónok a népnek, s a mi az üdvhadsereg a szegényeknek. Nemcsak Angliát, hanem Amerikát is többször beutazza, s míg így utazva térít, addig Wales-ben szerzetesei és apáczái a catholicizmusra tértek vissza. S époly kevésbé veszélyes a protestántizmusra nézve Angliában a dissentereknek Rómával célzott uniója, a melyről egészen helyesen jegyezte meg

berendezésü gyakorlati birói vizsgálatával is. A közigazgatási szakpálya embereivel pedig épen semmit sem törődtek, azon ősi elv alapján, hogy a kinek Isten hivatalát ad, észt is ad hozzá annak. Így történt, hogy bármely magas közigazgatási szakpályára képesítve van ma is, minden további vizsga nélkül az, a ki az államtudományi államvizsgát letette. Az 1883: I. t.-cikk intézkedett ugyan egy gyakorlati közigazgatási vizsga rendszeresítése iránt, a melyet két évi gyakorlat után lehetett volna letenni, s arra is utasította a kormányt, hogy e vizsga tárgyait s a vizsgáló bizottságok összeállítását egy év alatt rendeleti úton állapítsa meg; de bizony ez még maig, tehát 10 kerek esztendő lefolyása után sem történt meg. Nem lett volna pedig rossz, idejében gondoskodni arról, hogy a közeli kilátásban lévő állami közigazgatás kellő képzettséggel bíró ifjú erőkre támaszkodhassék.

Az ügyvédség tudományos képzettségi színvonalának emelése volt a kötelező doktorátus célja. Azt nem is lehet tagadni, hogy e színvonal az előbbihez képest emelkedett; de épen úgy emelkedett volna, ha nem doktorátusnak nevezik is azt a vizsgát; s emelkedett azért is, mert oktatásügyi viszonyaink s műveltségünk általános emelkedése s annak a nemzeti éretlenségnek és balnézetnek lassu, de biztos kipusztulása tették azt amúgy is lehetővé, a mely a tanulást, a tudományokkal való foglalkozást rangján alól lévő dolognak tartotta. Igenis, többet tanultak azóta az ügyvédek, mert többet vár tőlök az élet is, aztán több és jobb alkalmuk is volt a tanulásra. Ezzel szemben azonban a kötelező doktorátus temérdek hátránynak és társadalmi visszárságnak lett okozója. A mellett ugyanis, hogy azóta egyetemi tanáraink alig érnek rá egyebet is tenni a folytonos vizsgázáson kívül, a doktorátus színvonala is természetesen alá szállott. Társadalmunkat pedig a névleges tudósoknak egy veszedelmes osztálya árasztotta el, a mely annyival követelőbbben és nagyobb igényekkel lép fel a társadalommal szemben, minthogy nem csupán ügyvéd stb., hanem hivatalosan elismert tudós is. Tisztelet a kivételeknek; mert hiszen olyanok is vannak, hál' Istennek, a kik a külső címmel belső értéket,

komoly törekvést s ezekkel együtt járó szerénységet párosítanak. Csakhogy ezek mindenesetre a kisebbséget képviselik. A nagy többségben kétféle fajtának látjuk a vonásait kiemelkedni. Az egyik, a melyeknek strébersége pallérozottabb formák köré illeszkedik, a mely a nyugati civilizáció alapjára akarja támasztani a maga igényeit, kozmopolitikusabb irányt szeneleg, és a mi egyszerűbb és „hálátlan“ társadalmunkban kelletlen finnyáskodással járkál föl és alá. A másik fajta a nagy nemzeti tradíciók hordozója gyanánt tekinti magát, s ennek az érzetnek a duhajkodás formái közt is kifejezést adni igyekszik, ha azt szükségesnek találja; társadalmilag igyekszik, ha azt szükségesnek találja; társadalmilag elzárkózott, gögös inkább, mint finnyás; épen olyan kevésbé alkalmas a munkára, mint a másik. Az előbbi hivatásszerűleg viseli a pincset, az utóbbi époly jellemzetesnek tekinti magára nézve félrekapott kis kalapja mellett a sertediszit. Azt mondhatná valaki, hogy ezek az elemek és alakok feltalálhatók nem csupán e körben, a melyről szó van, hanem társadalmunk legkülönbözőbb foglalkozási köreiben és rétegeiben is. Valóban úgy van; épen azért annyira könnyű reájok ismernünk, de annál főbb kötelesség is ezek ellen küzdenünk, mert a léhaság annál károsabb, minél általánosabb és követelőbb. E küzdelem céljára alkalmas eszköznek tekintjük a szóban forgó törvényjavaslatot, a miért őszinte örömmel üdvözöljük a minisztert ez alkalomból is. De nagy okunk van örömmel fogadni e reformot azért is, mert ebben jogakadémianknak husz éven keresztül reménytelenül vitatott *életérdekeit, az egyetemekkel szemben való önállósítását* látjuk végre biztosíthatni. Ez is egy igen nagy lépés abban az irányban, a melyet az okos miniszter a jogakadémiák fejlesztésére nézve az utóbbi időben félreismerhetlenül követ.

Még nagyobb okunk van örülni azért is, mert ugy látszik, hogy azok az elvek, a melyeket két év előtt tanárkarunk e kérdésben kifejtett s informatív votum gyanánt értékesített is, általában elfogadásra találtak a kormánynál. Ilyen egy *egységes* jogi államvizsga létesítése, a mely nem csupán bírakra és ügyvédekre, hanem közigazgatási tisztviselőkre nézve is az elméleti képzettség egyedüli kriterionja legyen. Ez a vizsga letehető

alkalmilag a nagytudományu *Döllinger*, hogy ez csakis a vatikánum előtt jöhetett volna létre. A vatikáni zsinat óta nagyot fordult a világ, — de visszafelé a közép-korba: Aquinói Tamás, az angyali doktor csilhatatlan tudományossága felé!! Így akarják azt nálunk is Wolafkáék a budapesti Tamástársasággal!

Azonban igen veszélyes a protestántizmusra nézve Angliában az a tekintély, a melynek a kath. egyház főleg a magas arisztokrácia köreiben örvend, s az a befolyás, a melyet a sajtóra, iskolára és törvényhozásra következetesen gyakorol. Mindenekelőtt igen nagyok voltak azok a szociálpolitikai érdekek, a melyeket *Manning* bíboros főleg az utolsó Docker-féle strike alkalmával 1868. szerzett, s a melyek tekintélyét annyira növelték, hogy a neki 25 évi püspöki jubileuma alkalmával juttatott nemzeti ajándékhoz maguk a protestánsok is hozzájárultak. A mellett a legcsudálatosabb módon egyesítette a maga személyében és működésében a legszélsőbb ultramontánizmust a testvéries érzülettel, a melyből még a nonconformistákat sem zárta ki teljesen. S különösen az állami iskolákra igen nagy befolyást nyert a katholicizmus, — a kormánynak Rómához való viszonya tekintetében pedig bár Gladstone állást foglalt 1874. és 1875. a vatikáni dekrétumokkal szemben, ké-

sőbb azonban ő is igen sokat engedett a katholicizmus befolyásának, a mi csaknem teljes Bismarck-féle Canossa-útra vezetett Angliában.

A katholicizmusnak az angolelles *Irlandban* való viszonyait a következő statisztikai adatok tüntetik fel:

1881. volt Irlandnak	3,960.891	kath.	1,212.943	prot.-sal szemben,
	vagyis	77%	"	23%
1891. ellenben csak	3,549.856	"	1,156.306	"
	vagyis	75½%	"	24½%

tehát a katholicusok száma 1½%-al apadt, s a protestánsoké ugyanennyival szaporodott, mely szaporodás azonban korántsem a tömeges áttérésekre, hanem igenis a prot. angolok bevándorlására, illetve a kath. ir lakosságnak Angliába és különösen Észak-Amerikába való kivándorlására vezetendő vissza. Ez vezet bennünket *Észak-Amerika* angol kolóniáira, illetve különösen *Canada* felekezeti viszonyainak az ismertetésére.

Eperjes.

Dr. Szlávik Máttyás.

(Vége köv.)

leend a jogakadémiák mellett részint tanárokból, részint gyakorlati szakférfiakból alakított bizottságok előtt. E bizottság megalakítására nézve feltétel gyanánt állítja fel a törvényjavaslat, hogy az illető jogakadémián a kötelező tantárgyakat a megszabott óraszámban legalább *nyolcz*, az illető szakra egyetemi magántanárul képesített tanár tanítsa; megjegyezvén, hogy a már alkalmazott tanároknak nézve a val. és közokt. miniszter átmeneti kedvezményt nyújthat. Helyesnek tartjuk az intézkedést s jövőre nézve a tanárválasztásoknál kötelezőleg kimondandónak véljük nálunk is az egyetemi magántanári képesítettség megszerzését. A jelenleg működő tanároknak nézve azonban semmiképp sem volna ily szabály most visszahatólag alkalmazható, az elvben rejülő sérelemmel kivül azért sem, mert eddigelő tanárainktól e kvalifikáció megszerzését sem saját egyházi hatóságunk, sem az államkormány soha egy szóval sem követelte. Különben is egy-két évtized, vagy még hosszabb időre terjedő tanári gyakorlat legalább is képes olyan biztosítékot nyújtani a szakban való jártasság tekintetében, mint ama különben sem nehezen szerezhető minősítés. Nagyon sok függ a reform értékére nézve a kivitel módozataitól, a mire nézve a kormány magának szabadkezet kíván biztosítani. Itt különösen fontos a vizsgálati tárgyak megállapítása s ezzel kapcsolatban az egész tanulmányi rend átalakítása. Óhajtandó, hogy ezekkel se késsék sokáig a miniszter, hogy legalább a következő 1894/5. tanévet már az új alapon nyithatnók meg. Ez esetre szükségessé válnék debreczeni jogakadémiánkon a város által megszavazott két jogi tanszéknek már a következő iskolai évre való betöltése is.

Jogakadémiánk jövője felett különben, hála a gondviselésnek, nincs okunk aggódni. Létszáma ez időszereint 178; tanszékeinek száma a jövőben már 10 leend; legalább ennyi van ma megállapítva. Még 1—2 ezekhez, aztán a javadalmazások kiegészítése, s készen van a debreczeni egyetem jog- és államtudományi kara. Hogy a mi hiányzik, nem fog soká késni, biztosítékot nyújt nekünk erre nézve a *Kövesdi Jánosok* bőkezű áldozatkészsége.

Bacconi L.

KÖZÉLETÜNK.

A lelkeszi értekezletekről.

A lelkeszi értekezletekre felderült a nap. *Erdélyben* csaknem hivatalosan folyik a szervezés. *Debreczenben* egy tekintélyes bizottság vette a kezébe a dolgot, és már előadókat is jelölt. *Budapestben* pedig magok a zsinati atyák is hozzá szólottak már és mint értekezlet megállapították a tervezett intézmény címét, körvonalozták feladatát, megjelölték az életbeléptetés módozatait.

Az ügy, a mint mondani szokták, a megvalósulás stádiumába lépett.

Én azonban a magam részéről nem vagyok teljesen megelégedve vele. A fogalmak összezavarásától félek és a budapesti végzést egy kissé elsietett lépésnek tartom.

Nincsen ez tekintettel sem a lelkeszi értekezletek eddigi multjára, sem azok tulajdonképeni feladatára.

Igazság szerint nem is lelkeszi értekezletet, hanem egy teljesen új intézményt s hozzá teszem még, hogy egy nagyon szükséges, életrevaló intézményt akar, melynek programja beilleszthető ugyan a lelkeszi értekez-

letek keretébe is, de helyesebben csak egy attól külön választott alkotással, egy *Belmissió* vagy *Evangelizáló Társaság* megteremtésével volna megvalósítható.

A lelkeszi értekezletek feladata, még más is. Az, hogy mint többé-kevésbé zárt testületek ápolják, külön testületi érdekeiket; legyenek a szakképzésnek magasabb akadémiai művelői; az egyházmegyére tartozó ügyeket megvitassák és a magok részéről előkészíteni törekedjenek; érzékek legyen mindazon eszmék iránt, melyek egyházi közéletünket mozgatják, de erejüket főleg oda vessék, a hol tőlök az egyház közvetlen szolgálatot követelhet. Ha ide vesszük még a szorosabban vett szakkérdésekben való bíráskodást vagy véleményadást, a lelkeszi értekezletek szorosabb értelemben vett teendői ki vannak merítve.

Igy fogalmazta ez értekezletek eszméjét a debreczeni theologiai tanárok beadványa is, az első úttörő munkálat, mely a tiszántúli egyh. kerület 1871. évi jk-ben a 71-ik szám alatt részletesen is megolvasható.

De így ment át ez intézmény az életbe is, a mint az p. o. a nagybányai egyh. megye lelkeszi értekezleti alapszabályaiból, a működő lelkeszkörök s különösen a jubileumhoz készülő *krassói kör* gyakorlatából is megállapítható.

A nagy-bányai alapszabály a czélokot így sorolja fel: *

a) Az erkölcsi-vallásos életnek a Krisztus szellemben való élesztése.

b) A keresztyén hitigazságoknak az emberi ész és evangéliom alapján való tisztább megismerése.

c) A gyakorlati lelkeszet teendőinek vizsgálása, a szerzett tapasztalatoknak előterjesztése, megbírálása s ezek által a lelképásztori gondozás czélszerűbb alkalmazása.

Ezekhez képest összegyül, ápolja a kartársi szellemet, tanul, tanulmányokat készít, vitatkozik, eszméket érlel és nagy feladataira képezi magát.

Látnivaló tehát, hogy a lelkeszi értekezletek bár mindig az egyház nagy céljait tartják szem előtt, első sorban nem a tagok, hanem a lelkeszek tovább képzésére, nem a tulajdonképeni evangelizációra, hanem annak előkészítésére, elméletére, módszerére fektetik a főszólyt, nem annyira a híveket, mint az ígéhirdetőket evangelizálják.

És ennek így kell maradni ezutánra is. Ezért én a lelkeszi értekezletek ügyét a tervezett református értekezlettől külön választanám.

Az elsőket megszervezném úgy, mint lelkeszi kamarákat, körönként, megyénként és országosan, úgy a mint már tényleg is működnek. Az utóbbiakat községenként, körönként és országosan, úgy a mint azokat a budapesti értekezlet tervezi.

Igy tekintettel lennénk a történeti multra, a lelkeszi testület nagyfontosságú érdekeire; de kielégítnénk azon jogos váradalmakat is, miket az evangéliom gyakorlati megvalósítása körül tőlünk az idő követel, a mivel, fájdalom, még eddig adósok vagyunk s így nyujtanánk segédkezet annak a lelkes tábornak, mely Budapestben is, másutt is az evangelizáció jelszavával csoportosul.

Ferenczy Gyula,
krassói lelkesz.

* 1874. évi egyh. m. jkv. 15. sz.

KÜLFÖLD.

Levél Bukovinából.*

Ide s tova 5 éve lesz, hogy az isteni Gondviselés ide Bukovinába rendelt, ide s tova 5 éve lesz már, hogy emez annyi idegen eiem közé beékelt maroknyi magyar református gyülekezet lelkivezéire — pásztor lettem, az én jó Istenem kegyelméből.

Eleven emlékezetemben él: mily borongó szívvél léptem át akkoron szeretett hazám határát, mert aggódó lélekkel gondolék arra, vajjon visszajöhetek-e még valaha s vajjon meg tudok-e felelni emberséggel az itt reám várakozó sok és súlyos — de gyönyörűséges — terheknek? Kétség s bizonytalanság között hánykódtott lelkem, de mégis, bizva abban, hogy nehéz munkámban hű vezérem s segítóm lesz a pásztorok-pásztor, s remélvén, hogy évek multával ismét haza segít a jó Isten, mindent félretéve s hazám elhagyása miatt támadt lelki fájdalmimat lecsitítva, erős elhatározással, szent lelkesedéssel telepedtem le a reám nézve idegen földre, szemeim előtt csak egy szent cél lebegett: ez elhagyatott, s hazájától oly távol élő árva, magyar reform. egyház testi-lelki jólétének emelése, anyagi, szellemi boldogságának előmozdítása, s égtem a vágytól, hogy e célom meg is valósíthassam.

Ámde sok nehéz napokat kelle átélnem, míg kitűzött szent célom csak fele részben is megvalósíthattam. A legszomorúbb állapot várt itt ugyanis reám, az Istenháza, a torony, az iskola, lelkészlak s minden egyéb épületek az ő szánalmas düledező állapotjukban csak gúny s nevetség tárgyai valának a többi idegen felekezetnek.

Szomorú tanúi az egykor boldogabb időknek! mily kárörvendve néztek akkor titeket, eme szegény, egyetlen magyar református egyháznak oly sok ellenségei!

A pásztor nélkül elszéledt nyáj (1½ évig sem lelkész, sem tanító) rohamos léptekkel haladt a megsemmisülés sötét örvénye felé, óh mert nem volt, ki reményt öntsön sziveikbe, nem volt, ki a lelki vigasztalásnak, bátorításnak, tanácsnak csak egyetlen szavat is hallatta volna s kétségbeesett szívvél, tétlenül állottak a gyülekezet előljárói!

Az épületek elhagyatott állapotban, az egyház adóssággal terhelten, a hívek pedig földhöz ragadt szegénységben . . . Elgondolható, mily lesújtólag hatottak ezek idejöveteleimkor az én lelkemre! De nem estem kétségbe; éjjelt napot egygyé tettem, hogy kitűzött célom megvalósítsam s lehetőleg hű munkás lehessenek az Urnak szőlőjében. Hű vezérem, tanácsadóm, bátorítóm, az én jó Istenem nem hagyott el engem, ő volt az én számmal, s megtanított engem, s az ő igazságának jobb karjával gyámoltott engem.

Mit tagadjam, sokat küzdöttem, szenvedtem s gyakran még a mindennapi megélhetés kínzó gondjai is gyötörték engem, majd meg a honvágy lepett meg örületos rohammal s sírva kértem Istenemet, vezéreljen vissza szeretett hazámba engemet s kedves enyéimet!

* Kiadjuk e rendkívül érdekes levelet, melyet a távol Bukovinából debreczeni theol. akadémiánknak egy volt növendéke intézett hozzánk, mint magánlevelet. Kiadjuk, hogy ismerjék meg olvasóink egy magyar, de nem Magyarországon munkálkodó reform. ifjú lelkésznek küzdelemben, de egyszersmind eredményekben is gazdag életét, működését. A levél végefelé jelzett munkálat a bukovinai protestáns egyházak történeti multjáról és jelen állásáról szól. A kiválóan érdekes és értékes munkálatra, melyet jövő év elején mindjárt közleni kezdünk, előre is felhívjuk olvasóink figyelmét. Szerk.

De telt az idő, s vele együtt lassankint kezdtek eltűnni az egyház egéről is a vészes fellegek.

Az általam gyűjtött könyöradományokból, a híveknek szerfelett kevés megterheltségével (a mi, tekintve a hívek óriás szegénységét, kívánható sem volt) s a me y adományok között első helyen áll az Ó cs. és k. apostoli Felségétől s a magyarországi ft. egyetemes konventtől nyert segély: templom, torony s iskolaház lassankint teljesen megújítva lettek, teljesen új tető alá került templom, torony, ez utóbbi 1½ öllel feljebb emeltetett, új gombokkal, csillaggal ellátott, végre az egész épület kívül-belül teljesen megújított.

Majd a régi lelkészlak, tanítóilak s melléképületek javítottak ki s a parochia, tanítói laknál új kerítés készített!

Majd örömtől repeső szívvél fogtam az egyház adósságainak törlesztéséhez, s anyagi jólétének emeléséhez minden lehető eszközt felhasználtam. Az adósság — mely tetemes volt — 3 év alatt letörlesztve lett, s már a mult év 47 ft. pénztármaradvánnyal zárult le.

Majd az iskola felszerelése, a tanítói fizetés javítása következett, erre is megsegíté Isten egyházunkat! A szegény nép látván az egyháznak minden tekintetben haladását, végső erejét megfeszíté s úgy szólva a falatot kivevé szájából, hogy a szükséges áldozatokat a kívánt célra meghozhassa. A kántor-tanítási fizetés, mely régebben alig 150 frtra rúgott, ma már 400 ft fele jár.

Sikerülvén az egyháznak egy törekvő fiatal okl. embert nyerni meg kántor-tanítónak, felszabadultam a tanítói kántori hivatal terhe alól, melyet az egyházra tekintettel 3 éven át viseltem.

Majd, hogy mindenek lehetőleg ékesen és szép renddel folyjanak kised egyházunkban, elhatároztam, hogy egy orgona-harmóniumot vásárlandok templomunk számára, házról-házra járva lelkesíttem e szegény népet; buzdító szavaimnak ismét foganatja lett, körülbelül 120 frtot gyűjtöttem össze eme szent célra, s miután ez még kevés volt egy alkalmas harmónium vásárlására, külföldi hitrokonainkhoz fordultam segélyért. Oldenburg és más német protestáns egyházak megsegítettek, s az egyház egy 240 frtos 5 oct. 18 vált. orgona-harmóniumnak jutott birtokába. Ott áll már a fenséges hangszer szép templomunkban s lelkesedve énekel e szegény nép annak magasztos s ájtatosságra gerjesztő hangjainál.

Hogy feltett célom elérhetésében mily sok keserűséggel, mily nagy háládatlansággal s rágalmazással kelle találkoznom egyes eltévelyedett s megátalkodott emberek részéről, arról tán jobb hallgatnom, „hisz *mindeneknek tetszeni* lehetetlen, akarni együgyűség, én *semmivel nem gondoltam*, csak örömmel véghez vihess az én *fulásomat* és a szolgálatot, melyet vettem az Ur Jézustól, hogy *bizonytságot* tegyek az Isten kegyelmének evangéliumáról!”

Mindent megtettem, mit tehettem, még személyes áldozatot sem kíméltem, csakhogy fölemeljem az Urnak emez elesett seregét; igaz tanúm, bírák az Isten, hogy tétlenül nem hevertem s haszontalan szolga nem valék, ámde mély alázattal beismerem egyuttal az én jó Istenem előtt azt is, hogy csak azokat tettem, melyeket tennem úgy is kötelességem volt, s hogy mindenekre egyedül az Ur segít meg engem.

Megvallom azonban, kissé fáradt vagyok s a honvágy nagyon elfogott . . . Kedves tanár úr, mi türelmes tagadás immár haza vágyakozom, mert félek, hogy évek multával hovatovább nagyobb feledés borul reám s a

nagy távolságnak áldozatul esik jövőm, szerencsém. De hát hova? ez a nagy kérdés, ez szomorít engem; ha másképp nem, pályám változásával is változtatnom kell sorsomon, csak hogy mielőbb visszetérhessek.

Már többször akartam kedves tanár úrnak írni ez egyház állapotáról s egyuttal számot adni itteni csendes munkálkodásomról, de nem akartam panaszszal fásasztani becses figyelmét; nem akartam írni, míg csak jót, örömdetést nem írhaték s egyuttal szerény munkálkodásom bizonyosságául valami művecskét is nem küldhetek.

Ime erre is megsegített az Isten! Eme tisztelettel ide hajlított füzeteket azon alázatos kérelmem kapcsán van szerencsém igen t. tanár úrnak megküldeni, méltóztassék azt, vagy egészben vagy kivonatban b. lapja hasábjain alkalomadtán közölni; avagy ha tán alkalmatlan lenne b. lapjában közlésre az ő száraz és unalmas volta miatt, úgy kérem becses észrevételeit reá megtéve, azt nekem posta útján visszaszármaztatni, mert szeretném azt kinyomtatni, s tiszta jövedelmét jótékony célra fordítani.

A kéziratnak alkalomadtán visszaküldését, s az arra való birálatát teljes tisztelettel kérve, maradtam

Andrásfalva (Bukovina), 1893. decz. 7.

Kecskeméthy M. Lajos,
ev. ref. rendes lelkész.

Függelekek.

(„A klérkális párt Belgiumban“ tanulmányhoz.)

Irta: LA VELEYE EMIL.

Fordította: Dr. Bartha Béla.

— Jogositott magyar fordítás. —

II.

A genti papság és a tized visszaállítása.

Az alkotmány s magánjogi törvényeink nem ismerik el az egyházat jogi személynek, következésképp megvonják tőle a szerzési és birhatási képességet is. Az egyházak szolgálói, mint egyesek, fizetést kapnak, de mint testület, nem követelhetnek semmi adót, nem róhatnak ki tizedet, nem fogadhatnak el hagyományt vagy ajándékot.

Ellenben a kathólikus egyház folyton azt állítja, hogy birtok- és szerzésképes testületet alkot, s isteni joga van a föld terményeinek tizedrészére. Az egyházi atyák, a zsinatok, a pápák egyetértenek e kérdésben. Hallgassuk meg, mint foglalja össze a középkor egyik legnagyobb doktora a teokrácia e sarkalatos dogmáját: „Az egyháznak joga van a világiak javaira; annyiszor használhatja azokat, a hányszor érdeke követeli. A pápa a világiaktól s papoktól egyaránt követelheti a tizedet s kényszerítheti a hívőket a fizetésre. Ez a jog az egyház lényegéhez tartozik s ellenében nincs elévülés.*

Ugy látszik, hogy ez az igény valóban hozzá tartozik az egyház lényegéhez, mert az intézmények, eszmék és erkölcsök változása dacára sem mond le róla.

A genti klérus a következő kevély szavakkal követelte vissza a tizedet 1814-ben:

„Hogy a papság, a szent kánonoknak megfelelőleg, mindenkor szabadon gyakorolhassa tisztét, nem elég, hogy a püspökök külső hatalmukat szabadon gyakorol-

* Henri de Gaud. Quodlibet, Quessio 25. Idézve Laurentnál, „L'Église et l'Etat“ ez. művében.

hassák megbizottaik által, s az általuk szükségeseknek tartott rendszabályokat foganatosíthassák a végre, hogy megyékben az egyházi fegyelmet föntarthassák, a visszaéléseket megszüntethessék, minden nevelő intézetben felügyelhessenek a keresztyén tudomány tanítására, azzal a fenhatósággal, melyet a zsinatok stb. biztosítanak számukra; hanem az is szükséges, hogy a papság javadalma visszavonhatatlanul legyen megállapítva s függetlenítették a polgári hatalomtól. E végre elegendő volna a tized visszaállítása; ezt minden időben elidegeníthetetlen s szent vagyonnak tekintették, mindaddig, míg a forradalmárok el nem törölték, hogy a vallást és szolgáit a népámitók szeszélyeitől tegyék függővé, kiknek egyedüli céljuk az oltár és a trón rombadöntése volt. Igazságos visszaállítás már azért is, mert egyedül így lehet a papságot s egyházat javadalommal ellátni; mert emberemlékezetet meghaladó idők óta a francia forradalomig e teherrel szereztek meg minden fekvő jószágot s ezek tulajdonosainak fölszabadítása e teherrel annyi, mint a tizedszedők jogainak minden jogain és kárpótlás nélkül való átruházása a tizedkötelesekre. Semminek az igazságtalansága nem nyilvánvalóbb, mert ha a legszentebb jogok eltörlésére elég egy forradalom, s a rend visszatérte dacára is föntartják az ily bitorlást s egyedül a megrabolt testületek s egyének lesznek az áldozatok: ez bizonyos tekintetben a bűn és elvetemültség diadalát jelentené s az lenne a következése, hogy a vakmerő, elv- és erkölcsiség nélküli emberek felbátorítva éreznék magukat mindent merni, mindent fölforgatni, azon reményben, hogy a mostanihoz hasonló sikert aratnak.“ (1814. okt. 8-iki emlékirat a bécsi kongresszuson összegyűlt nagyhatalmasságokhoz. Broglie herczeg, genti püspök távollétében s kifejezett akarata szerint benyújtották a genti egyházmegye generalvikáriusai.)

III.

Elismerheti-e a klérus és a kathólikus párt a modern szabadságjogokat?

Mikor én azt állítottam, hogy püspökeink elítélik s el kell ítélniök az alkotmányos szabadságjogokat, különösen a lelkiismereti szabadságot, azzal vádoltak, hogy rágalmazom az egyházat. Lássuk tehát, mily módon foglalja össze Bossuet az e tárgyra vonatkozó kathólikus tanítást:

„Kijelentem — így szól — hogy abban a nézetben vagyok s mindig is abban voltam, először is, hogy a fejedelmek büntető törvények által kényszeríthetik az eretnekeket a kathólikus egyház hitvallására s szertartásaira; másodsor, hogy ez egyházban e tannak állandónak kell lennie, mert nemcsak követte, hanem követelte is a fejedelmektől az ily rendelkezést.“

„Ha ez elveket állandóknak s kétségteleneknek tekintjük a kathólikusok között“ stb.

Montauban püspök Bossuet-vel a protestánsokra vonatkozólag folytatott vitájában, kiket erőszakkal kényszerítettek a misehallgatásra, praecendenseket idéz ez „üdvös szigor“ igazolására:

Szent Leó Leó császárhoz intézett 85. levelében ezeket a szép szavakat intézi a fejedelemhez: „Nagy fejedelem, büntesd meg Nestorius, Dioscorus és Eutyches szektáskodó híveit, s ne engedd meg, hogy szétzakítsák az egyház egységét.“

„Szent Gergely pápa Patricushoz, az afrikai exarchához intézett levelében felszólítja, hogy Istentől nyert hatalmát használja föl az eretnekség megsemmisítésére s Audiganhoz, Anglia királyához irt levelében magasz-

talja ezt, hogy elretentéssel, jótékonyssággal s példadással mozdítá elő a vallás fejlődését."

„Szent Bernát, a legszelidebb s legkevésbé szigorú egyházi atya, az Énekek Énekéről szóló 60-ik beszédeben arra a következtetésre jut, hogy jobb az eretnekeket a világi hatalom pallosával sújtani, semmint eltűnni, hogy tévedéseikben megmaradjanak."

„Ezen az egyházi, állandó hagyományokon alapuló elvek folytán bocsátottak ki a keresztyén császárok mindenkor oly szigorú törvényeket az eretnekek ellen, hogy kényszerítsék őket ismét visszatérni a kathólikus egyház kebelébe."

„Az egyházat soha sem hallottuk panaszkodni e törvények szigora miatt, sőt ellenkezőleg, bebizonyítottuk, hogy a zsinatok által nagyobb részt helyeselte, követelte, sürgette azokat."

Ezt mondja egy püspök s igaza van. A türelmetlenség dogmáját egész sor zsinat s több egyetemes is, szentesítette.

Sok tartományi zsinat, különösen az aquileai 381., a milánói szent Ambrus alatt 389., a karthagói 400-ban, a milevai 418-ban esedeztek a világi hatalomnak az eretnekség megsemmisítése végett.

Az orleansi harmadik zsinat (538.), a toledói hatodik (838.), a toulousei (1119.) már az inkuiziczió előjátékát képezték. III. Incze pápa, a toulousei (1229.), arlesi (1234.), narbonni (1245.), béziersi (1254.) zsinatok befejezték e rettenetes intézmény szervezetét, mely a vallási türelmetlenség végrehajtó hatalmává lőn. Két egyetemes zsinat rendelte el az eretnekek kiirtását, iszonyatot keltő szavakban.

Hallgassátok meg, mit mond a III. Incze pápasága idejében tartott IV. Lateráni zsinat 3. kánona (1216.):

„Kiközösítünk s átokkal sújtunk minden eretnekséget, mely a főntebb meghatározott szent, orthodox és kathólikus hit ellen föllázad s bármily néven nevezett eretneket elítélünk; igaz, hogy külsőleg eltérők, de azért össze vannak kötözködve egymással (sed caudas ad invicem colligatas), tekintve, hogy a hazugság terén mindannyian találkoznak."

1. §. Az elítélteket át kell adni a világi hatalomnak vagy képviselőjének, hogy a megérdemelt büntetéssel sújtsa őket; ha egyháziak, előbb rendjükből ki kell vetkeztetni. Következésképp, ha az elítéltek világiak, jószágaik elkobzandók, ha ellenben a papi rendhez tartoznak, azon egyházéi lesznek, mely őket fizette.

2. §. Azokat, kiket közisz. eretüleg gyanúsítanak eretnekséggel (ha csak a gyanunak s az illető személyiségének megfelelőleg be nem bizonyította ártatlanságát), az egyházi átok fegyverével kell sújtani s igazolásukig mindenki kerülje őket, úgy, hogy ha egy évig a kiközösítés állapotában maradnak, ettől kezdve, mint eretnekeket kell elítélni.

3. §. A világi hatalmat értesíteni, figyelmeztetni s ha szükség, egyházi büntetéssel kell kényszeríteni, hogy ha igazhitűeknek akarnak tartatni, a hit védelmére eskü alatt ígérik meg, hogy a hatalmuk alatt álló területről jó lélekkel s minden erejükkel igyekeznek kiirtani az egyház által megbélyegzett eretnekeket; olyformán, hogy mostantól kezdve bárki gyakoroljon örökös vagy ideiglenes hatalmat, eskü alatt legyen kötve e szabályhoz. Ha pedig valamely, az egyház által visszahódított s megtérített világi elmulasztja tartományát megtisztítani az eretnek pestistől, a metropolita s tartományi püspöktársai vessék egyházi átok alá; s ha nem ad elégtételt, egy év elteltével bejelentendő a pápa Ő szentségének, hogy ez utóbbi a hűbéreseket feloldja a hűségi kötele-

zettség alól s földjét a kathólikusoknak adja, kik aztán az eretnekség kiirtása után ellenmondás nélkül fogják azt birtokolni s megtartani a tiszta hitben; mindazáltal a fejedelemnek, mint legfőbb hűbérúrnak, joga érintetlenül marad, föltéve, hogy semmi gátat vagy akadályt nem vetett közbe; ez a törvény alkalmazandó azok ellen is, kiknek nincs fejedelmi hűbéruruk.

4. §. Azok a kathólikusok, kik a keresztt fölvétele után az eretnekek kiirtására fegyverkeznek föl, bűnbocsánatot s mindazt a szent kiváltságot nyerjék, melyeket a Szent Föld segélyére sietők élveznek.

5. §. Elhatároztuk azonfelül, hogy az eretnekek hitfelei, elítélői, védői s pártfogói kiközösítés alá essenek, s megdönthetetlen határozatunk, hogy ha valaki ezek közül kiközösítéssel van sújtva s egy év lefolyta alatt nem adott elégtételt, akkor az ilyen egyén már törvénytől fogva becselenné válik jövőre s közhivatalokat nem viselhet, közgyűléseken részt nem vehet, hatósági személylyé nem választható, tanuskodni nem képes; végrendelkezési képességét elveszti, vagyis sem végrendeletet nem tehet, sem nem örökösödhetik. Senki sem köteles semmiről számot adni neki, míg ő másokkal szemben erre köteles. Ha az ily eretnek bíró, ítéleteinek ne legyen semmi jogi ereje s ne vigyenek elébe semmiféle ügyet; ha ügyvéd, védelmét semmiképen ne vegyék igénybe; ha jegyző, az általa szerkesztett iratok époly átkozottak legyenek, mint szerzőjük. S hasonló esetekben ugyan e szabályok megtartását rendeljük. Ha pedig papi személyről van szó, akkor foszszak meg minden hivatalától és javadalmától, hogy büntetése még szigorúbb legyen, mert bűne is nagyobb. De ha némelyek ily esetben az egyház által való elítélés után sem óvakodnának, a kellő elégtétel megadásáig kiközösítéssel büntetendők. Az ily dögvészeseznek ne szolgáltatassák ki a lelkészek a szentségeket, ne merjék őket keresztyén eitemetésben részesíteni, ne fogadják el alamizsnáikat s alapítványaikat; ha pedig ez ellen cselekednek, vesszítsék el hivatalukat s ne is nyerhessék vissza az apostoli szék külön kegyelmi brévéje nélkül. Ugyanily büntetés érje az ily szerzeteseket is, a kiket ezenfelül még minden kiváltságaitól is meg kell fosztani abban az egyházmegyében, melyben ily visszaéléseket mertek elkövetni."

A zsinat által proklamált türelmetlenségi dogma nem maradt holt betű. A pápák gondoskodtak végrehajtásáról, mindenütt sarkalván a királyokat az eretnekek kiirtására. Így történtek azok a tömeges mézszárlások, azok a szörnyű bűnök, melyek gyalázatára válnak az emberiségnek: az albigensek elleni keresztes hadjárat és a szent Bertalan-éj.

V. Piusznak, a szent pápának néhány, a szent Bertalan-éjt megelőző évekből származó leveleiből vett kivonat világosan mutatja kit terhel a felelősség e büntetett miatt.

A pápa 1569. január 17-én azt írja Bourbon és Lotharingia biborosainak: „Tegyetek meg minden erőfeszítést, hogy már egyszer komolyan és véglegesen hozzájárassanak az eretnekek megsemmisítéséhez." „Fájdalommal látjuk, hogy még mindig nem hajtják végre a királynak azt a rendeletét, mely az eretnekek vagyónának elkobzására vonatkozik."

Márczius 6-án magához a királyhoz fordul s miután csapatokat ígért neki, így folytatja: „Ha Isten, a mint megljük, győzelemre segít, akkor a te feladatod lesz, a legnagyobb szigorral büntetni meg az eretnekeket s főnökeiket, a igazságos bosszút állni nemcsak a rajtad, hanem az Isten ellen elkövetett igaztalanságokért is."

Bekövetkezett a jarnaczi csata; új tanácsok a győzelem könyörtelen fölhasználására. Márczius 28-iki levél: „Mennél jobb volt hozzám s hozzád az Ur, annál inkább föl kell használnod ezt a győzelmet arra, hogy üldözd az ellenséget s végezz maradványaival, hogy kitépd e nagy s elharapódzott rosz minden gyökerét s gyökerének minden szálát, mert ha végkép ki nem irtod, újra kihajt.“

Ez időben azt hallja V. Piusz, hogy kegyelemre hajlanak s egészen fölindul. Ápril 13-án négy levél indul el egyszerre Rómából, egy az anyakirálynőhöz, egy Anjou herceghez, egy Lotharingia bitorosához, egy a királyhoz.

Az anyakirálynőhöz intézett így szól: „Azt hallottuk, hogy némelyek néhány fogoly megmentésén dolgoznak. Ne sajnáljon semmi gondot és fáradságot, hogy ez meg ne történjék s hogy ez elvetemült emberek a megérdemelt büntetéssel veszzenek el.“

Anjou herceghez: „Ha e lázadók egyike-másika a királynál való közbenjárásodért esedeznék, utasítsd vissza kérésüket s légy mindenkivel szemben hajhatatlan.“

Lotharingia bitorosához: „Igyekezze meggyőzni a királyt, hogy nem szolgálhatja másként méltóképen az üdvözítőt, nem engedelmeskedhetik törvényeinek, nem biztosíthatja másként országának virágzását, mintha kéréseiket senki közbe nem lépne.“

Végre a királyhoz ezt írja: „Ha — mit hinni nem akarunk — nem sujtánád az Isten ellen elkövetett méltatlanságokat, bizonyára fölédénél magad ellen haragját. Ne hallgass senki könyörgésére, ne engedj se a rokonságnak, se a vérnek“ stb.

Néhány hó telt el. A szent pápa végre megvan elégedve a királylyal.

„Az általa tanusított odaadó buzgalomnak bizonyára nem utolsó jele, hogy gondoskodtál arról, miszerint a párisi parlament elítélje, minden méltóságától megfoszssa s becstelenné nyilvánítsa azt a romlott s elvetemült embert, ha ugyan embernek lehet nevezni, azt a Colignyt, ki Franciaország admiráljának adja ki magát s az eretnekek vezére és főnöke.“

Ugyanazon hó 20-án meghallotta, hogy a katolikusok megnyerték a montcontouri ütközetet. Ismét arra törekszik, hogy a győzelmet könyörtelenül használják ki.

„A győzelem gyümölcse — írja IX. Károlynak — e gaz eretnekek kiirtása legyen. Ne keressétek az álkegyelem dicsőségét az által, hogy megbocsátjátok az Isten ellen, maga ellen elkövetett sérelmeket; semmi sem kegyetlenebb, mint kegyelmeknek lenni a halálos büntetésre méltó istentelenek iránt.“

Azonban azt hirdik, hogy békét akarnak kötni ez oly átkozott eretnekekkel; 1570. január 25-ikén, tehát azonnal ír a királynak, az anyakirálynőnek s Anjou hercegnek, hogy kifejezze az általa érzett meglepetést, borzalmat s iszonyatot. Mindazáltal folytatják a tárgyalásokat s a békét már majdnem megkötik. Ekkor, ápril 23-án következő fenyegető levelet küldi:

„Isten haragja lángra lobban, mondja a királynak. Szörnyű az élő Isten kezébe esni, mely szertezúzza az államokat a királyok s népek bűnei miatt. Ha a békét megkötik, még ha az eretnekek hajlandók volnának is ezentúl csöndben maradni, Isten maga fogja be'őjök önteni a lázadás gondolatát, hogy bosszút álljon a királyon, ki megkegyelmezett nekik.“

V. Piusz pápa, kit szentnek tartanak, nem érhet meg óhajtsai teljesültét. De XIII. Gergely már uralkodása első évétől szedte előde apostoli munkásságának gyümölcsét. A szent Bertalan-éj megtörtént. A pápa örömeben *Te Deumot* tartatott, s az egyház győzelmének emlékére érmet veretett ezzel a fölirattal: „*Ugonatorium strages. 1572. Gregorius XIII. Pont. Max. An. I.*“ („A hugenották romlása. 1572. XIII. Gergely főpapságának I. évében.“)

Aztán Vasari festő az ő parancsára három nagy falfestményt készített a vatikáni *Sala Regiában*, melyek a szent Bertalan-éj három fő részletét ábrázolják. A *Sala Regia* az egyház diadalmának ábrázolására van rendelve. Ezek a képek nem semmisültek meg. Mint *Stendahl* mondja, a pápa palotája a világon az egyedüli hely, hol az orgyilkosságot nyilvánosan dicsőítik.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLEK.

— **Debreczeni főiskola.** Főiskolánkban a karácsonyi ünnepválasztás ma tartatik. Az előadások akadémiáinkon, valamint a gymnasiumban és a tanítóképezdén január 3-án kezdődnek.

— **A zsidó reczecziónról és a vallás szabad gyakorlatáról** szóló törvényjavaslatok letárgyaltak az országgyűlési közoktatási bizottság által s a bizottsági jelentésekkel együtt a parlament elé terjesztettek. Mindkét jelentés azon alapelveket fogadja el, a melyeken a törvényjavaslatok nyugszanak. Itt ez alkalommal csupán azon új szakaszt akarjuk olvasóinkkal megismertetni, a melyet a bizottság azért illesztett be a vallás szabad gyakorlatáról szóló javaslatba, hogy a felekezetenkülsőség miatt nyilvánult aggályokat megszüntesse s megakadályozza azt, hogy a felekezetenkülsőség oly hasznosági tekintetekben is nyilatkozhasssék, melyek mellett a lelkiismereti szabadság és meggyőződés — a mint a jelentés mondja, — csak másodrendű kérdéssé süllyedne. Az új szakasz a következőket tartalmazza: „23. §. A ki valamely bevett vallásfelekezetből kilép, a nélkül, hogy más felekezethez csatlakoznék, köteles a kilépés idejéig esedékessé vált egyházi tartozását azon egyháznak, melyből kilépett, megfizetni. A kilépett, míg valamely bevett vagy a jelen törvény alapján elismert vallásfelekezethez nem csatlakozik, köteles: a) a mennyiben az 1868. : 38. t.-cz. 35. §-ában megszabott 5 százalékgig terjedhető és az 1891. : 15. t.-cz. 18. §-ában megjelölt 3 százalékgig terjedhető iskolai és óvodai pótdávval a község részéről a községi iskola, illetőleg óvoda hiányában, vagy mert ily pótdáv a községben nincs kivette, megróható nem volna, az általa elhagyott felekezet részéről fentartott iskola vagy óvoda céljaira fizetett rendes évi hozzájárulási összeget a községi pénztárhoz évenként befizetni, mely összeget a község első sorban az általa fentartott vagy segélyezett, másodsorban egyéb, a községben lévő népiskola vagy óvoda (menedékház) céljaira fogja fordítani; b) köteles a kilépett az általa elhagyott felekezet iskolai vagy egyházi céljaira fizetett, illetőleg elvállalt rendkívüli, egyszersmindenkorra, vagy időre szóló járulékokat azon idő tartamára, vagy azon összeg erejéig, a meddig azokat elvállalta, szintén a község pénztárába befizetni, ezen összegeket a község az illető által elhagyott vallásfelekezet arra illetékes közegének szolgáltatja ki; az ily járulékok alól azonban

az érdekelt hitfelekezettel való jogérvényes megegyezés útján megváltásnak lehet helye. Az e §-ban megjelölt összes járulékok vagy azok értékének megállapítása a községi képviselőtestület, törvényhatósági joggal felruházott városokban a városi tanács feladata. A megállapítással meg nem elégedő fél a közigazgatási bíróság elé viheti ügyét." Eddig a módosítvány; azt hiszszük, hogy ebben a kívánt garanciák feltalálhatók arra nézve, hogy egyik-másik felekezeti érdekei tömeges kilépések által csorbát ne szenvedjenek.

— **Adományok a debreczeni egyetem alapjára.**

A protestáns áldozatkészségnek ritka megnyilatkozását szemléljük ama nagyszerű alapítványban, melyet *Kövesdy János* polgártársunk egyetemünk javára tett. Csak futólag emlékezhetünk meg mult számunkban e majdnem páratlan adományról, melyre vonatkozólag átveszszük a „Debr. Ellenőr” 289-ik számából Szilágyi Károly ügyvédnek, ki a legfáradhatatlanabb buzgóságot fejt ki az egyetem javára való gyűjtésben, igen lelkes reflexióját. Ime a sorok: „*Százezer korona a debreczeni egyetemnek.* A munkára szólított áldozatkészség hangszorgalommal napról-napra hordja a köveket a debreczeni főiskola egyetemné fejlesztéséhez. A kicsinyek egy-egy téglát visznek, az erősebbek nagyobb köveket szállítanak. Ad és tesz, adni és tenni fog erejéhez képest minden debreczeni ember. Az ékesszólás nemesebb eszmének, magyarabb célznak nem állott szolgálatában soha, mint akkor, mikor a debreczeni egyetem életrehívásában buzgólkodott. Igaz, hogy nem is volt hálasabb tárgya soha. Hiszen a mi fénylik, nem nehéz azt megmutatni és a mi hevít, könnyű azt érezhetővé tenni. A debreczeni protestáns egyetem gondolata megdobogtatja minden protestáns ember, minden magyar ember keblét és annak nevében debreczeni polgárok szívéhez hosszasan beszélni nem szükséges. Fényes példát szolgáltatott erre *Kövesdy János* polgártársunk, a ki a debreczeni protestáns egyetem javára ötvenezer forintot, 100,000 koronát hagyományozott; — még pedig tette ezt nem a gyűjtés megindítása után, nem a nagy gyűlések következtében, hanem saját szívének nemes sugalmából s a mult esztendő deczember havában készített és *Paksy Imre* kir. közjegyző úrnál letett végrendeletében. Elég volt e polgártársunknak megérteni a cél nagyságát, hogy más irányú fejedelmi hagyományai és alapítványai mellett — melyekről, indiskréció ugyan, de elárulhatom, hogy magukban is meghaladják a kétszázezer koronát — önként határozta el magát a debreczeni protestáns egyetem egy jogi tanszékének megalapítására, s ezzel az egyetem egyik oszlopának mások hozzájárulása nélkül való felépítésére. Köztudomású, hogy számos év óta ötven árvát ruház. Ismeretesek az egyház részére tett adományai. Sokat írhatnék jótékonyágáról. De most jelzett nagyszerű hagyománya, melynek nyilvánosságra hozását, a nagy cél előmozdítása végett, szükségesnek talált rabeszélesemre engedte meg, — csakugyan tovább tartó minden haragnál, maradandóbb minden ércz-szobornál. Ha a példa vonz: bizonyosan ez is vonzani fog s megtalálja a maga követőit dúsgazdag polgártársaink közül azok intézkedésében, a kik életökben is adnak, tesznek, de haláluk után is éreztetni kívánják nemes szívök jótékonyágát!” — Ezen hétről is igen sok, szép adományt jegyezhetünk föl. *Debreczenben*: dr. *Balkányi Miklós* ügyvéd a maga és családja nevében 600 koronát ajánlott föl a debreczeni egyetem alapjára. *Balkányi Gyula* és *Balkányi Emil* urak 200—200 koronát ajánlottak föl. *Balkányi Miklós* már évekkal ezelőtt tett egy 500 frtos alapítványt

a kollégium akadémiai tanszakain felállítandó közgazdasági tanszék alapjára. Továbbá *Szilágyi Károly* ügyvéd 200 frtot, *Markovits Károly* biztosítási hivatalnok 10 frtot készpénzben, járadékkötvényben 90 frtot; *Bay Gábor* kir. táblabíró járadékkötvényben 50 frtot, *Unger Gusztáv* kir. táblabíró járadékkötvényben 45 frtot, *Ferenczy Elek* főszolgabíró járadékkötvényben 25 frtot. Készpénzben adtak: *Babó Miklós* egy régi császári aranyat, folyó pénzzel 6 frtra kipótolva, *Czégely Ferencz* 5 frtot, *Fényes Mór* 5 frtot, *Heimann* és *Halmágyi* 5 frtot, *Jónász Sándor* 5 frtot, *Balogh István* 5 frtot, özv. *Bodó Samu* 5 frtot, *Simay Tódorné* 2 frtot, *Reismann Mór* 2 frtot, *Vernell János* 2 frtot, *Simonovics Dezső* 2 frtot, *Klein* és *Adler* 1 frtot, *Rosenberg József* 1 frtot, özv. *Deutsch Jakabné* 1 frtot, *Erdey Ferencz* 1 frtot, *Barna Mihály* 1 frtot, *Kőváry Sándor* 1 frtot, *Bőr Ferencz* 50 kr.-t, *Lukács János* 50 kr.-t, özv. *Sallay Sándorné* 20 kr.-t, *Csiszár András* 20 kr.-t. Tehát egy gyűjtés eredménye a *Piacz-utca* II. tized első negyedében 471 frt 40 kr. A f. hó 1-én Debreczenben rendezett hangverseny bevételi tiszta jövedelme lett 805 frt 22 kr. *Dr. Nagy Lajos* ügyvéd 200 koronát, *Hajdu István* hentes 10 koronát, *Jámbor Ferencz* városi biz. tag 2000 koronát, *Lichtschein Menyhért* (izr. vallású) birtokos 500 koronát, *Puky Gyula* kir. táblai elnök 1000 koronát, *Koszorus Lajos* ügyvéd és földbirtokos a maga, felesége és két fia nevében 1000 koronát, *Zoltai Lajos*, a *Debr. Ellenőr* belmunkátársa 100 koronát, özv. *Hegyi Mihályné*, a minden jótékonyágnál első helyen álló úrnő 2000 koronát adakoztak egyetemünkre. A gyűjtések szép eredménynyel folynak városunkban. Nagy-útca egyik oldalán 2428 korona és 30 fillér gyűlt össze. Ennek részletezése és a debr.-i többi adományok kimutatása maradjon azonban a következő számokra. **Vidékről:** a *kemecsei* egyház 100, *Degenfeld Sándor gróf* Erdő-Szadáról 2000, a *n.-bányai* egyház 200 koronát, a *saápi* egyház hívei 100 koronát (maga az egyház 43 korona 12 fillér, *Kántor István* lelkész 20, *Szabó György* gondnok, *Bujdosó József* tanító, *Gyöngyösi István*, *Topa István* 2—2 korona, a többi kisebb adományokból); a *komádi* egyház 600 koronát, *Andrássy Kálmán* vaji ev. ref. lelkész 100 koronát, a vaji egyház 9 frt 50 kr.-t, a *büdösfai* egyházközség 2 frtot adományoztak. A *börvelyi* ev. ref. egyháztanács a *n.-károlyi* egyh. megyében — mint bennünket értesítenek — tekintettel az alig két éve, mintegy 5000 forint erejéig eszközölt iskolaépítésre, 200 koronát szavazott meg a debr. főiskola kapcsolatában szervezendő bölcsészeti kar részére, ez év végéig ki is fizetvén ez összeget. Ugyanekkor egy presbyter (*Bodoky Gyula* jegyző) 100 korona alapítványt jelentett be együtt, a debr. egyetem és a *Kolozsvárt* létesítendő theologiai kar részére. Lelkész: *Kubinyi Károly* megajánlt s ki is fizetett 20 koronát, *Kiss Sándor* s. lelk. ugyanennyit, két részletben fizetve, s végül az egyháztagoktól begyűlt összesen 26 frt 5 kr. — Hatalmas alapítványt küldött be püspöki hivatalunkhoz *V. Faragó Ambrus*, *N.-Kőrös* egy lelkes, hitbuzgó polgára 10,000 korona értékben. — *H.-Böszörményben* és *H.-Nánáson* pedig hangversenyeket rendeztek közelebb egyetemünk javára. Amott 12 frt, emitt 86 frt 47 kr. gyűlt össze. Egyáltalában nem kicsinyeljük a *H.-Böszörményben* begyűlt pénzt, ha e derék város és egyház korábbi, több ezer forintos alapítványára gondolunk. — A legnagyobb méltánnyal kell megemlékeznünk *Reichmann Armin*ről, a debreczeni izr. hitközség elnökéről, ki a maga részéről adományozott s egyik korábbi számunkban már említett 2000 koronás alapítványán kívül, hit-

sorsosai közt eddig a következő eredménnyel gyűjtött: Fried Lajos sámsoni birtokos 400 korona, Weisz Lévi termény nagykereskedő 200 korona, dr. Tihanyi Sámuel 200 korona, Stern József és testvére 100 korona, Katz József birtokos 100 korona, Falk Lajos nagykereskedő 100 korona, Hochfelder Jakab 100 korona, Weichinger Károly 50 korona, Weisz Sándor 50 korona, Kellner Károly 50 korona, Stern Péter 50 korona, Jakobovits Aladár 30 korona, Schönberger Vilmos 20 korona, Katz Jakab 20 korona, Hirschfeld Ármin 20 korona, Bechert Manó 20 korona, Kohn Adolf 20 korona, Sorger József ügyvéd 10 korona, dr. Örvös Lajos ügyvéd 10 korona, dr. Brüll Bertalan 10 korona, Weisz Mór 10 korona, Darvas Izidor 10 korona, Reich Herman 10 korona, Rosenfeld Márton 10 korona, Lustig Mihály 10 korona, Rosenfeld Mór 10 korona, Csengeri Ferencz 10 korona, Helfersohn Dávid 10 korona, Schwartz M. L. 10 korona, Békési Albert 10 korona, Burger D. József 5 koronát. Az eddigi gyűjtés eredménye összesen 1665 korona. — Közlünk végül egy 100 koronás alapítványt magában foglaló szép levelet, mint az idők egyik biztató jelét, mint egy, legközelebbi évek folyamán végzett tanítványunknak főiskolánk iránti hálás érzelme gyönyörű bizonyosságát, melyet ezen ifjú ember, *László Gyula* h.-nánási s. lelk. Balogh F. theologiai tanártársunkhoz a következő sorokban irt meg: „Méltóztassék megengedni, ha egy kéréssel fordulok Nagytiszteletűségedhez. Edes anyánk, vén alma materünk tette hívó szava, úgy hiszem, hozzánk, volt gyermekeihez is intéztetett. E tudatból kifolyólag sietek tehát én is, ki alig néhány hónapja ugyan, de már volt gyermekei közé tartozom: letenni — Isten dicsőítése mellett — keresményem első zsebéjét az őszinte hála oltárára, a midőn a létesítendő egyetem alapítókéje növeléséhez évenként 10 forintjával s így 5 év alatt törlesztendő 100 koronával járulok. Az első ötödöt, azaz 20 koronát, a jövő 1894-ik év január havában beküldöm. Alázattal kérném tehát Nagytiszteletűségedet, hogy ezt az illetékes helyen tudomásvételet végett bejelenteni kegyesen méltóztassék.“

— **Adalékok a felsőbb oktatás szervezéséhez.**

Ez a címe Guttenberg Pál budapesti tanár mai napon Debreczenben tartandó felolvasásának. A debreczeni egyetem érdekében szervezési rendelkezéseknek még nem jött el az ideje, de annál időszerűbb, hogy a felsőbb iskolák szervezeti és tanrendszere fejlődését minél több oldalról megfigyelés és tanulmány tárgyává tegye a szakközönység és a kezdeményezést felkaroló társadalom. Az érdekes és értékes felolvasás tárgyalási menete a „Syllabus“ szerint következő: I. Tudomány-egyetemek. 1. Históriai visszapillantás. A középkori egyetem. A Tübingiai egyetem alapítólevele 1477. Angol egyetemek és Gladstone véleménye. Kant és a tanítás szabadsága. Napoleon és német utánpótlói. A Budapesti egyetem. Egyetemi mozgalmak a jelenkorban: Londoni, Göttingi és Stockholmi egyetem. Második Vilmos császár és a Göttingi tanárok. Exner bécsi professzor, „A ki az egyetemet fenntartja, az tűzi ki munkakörét és célját is.“ 2. Szemináriumi munkásság. Tanulás. Tudományos vizsgálódás. Szemináriumok. Angolok, francziák e tekintetben szegények. Németország példája. Salamon Ferencz véleménye 1873. Szakkönyvtárak. Szertárak. Kis egyetemek, nagy egyetemek gyengéi és erősségei. 3. A magántanárság. Eddigi hivatása; mennyiben töltötte be. Jogainak megszorítása. Virágzásra emelhetné a Fellow rendszerrel való egybekapcsolás. — II. Társadalmi egyetemek. Általános momentumok: Nemzeti műveltség. A negyedszázados népiskolai törvény ered-

ményeinek rostája. Felnöttek nevelése. Mit mutat e tekintetben a nyugati népek példája? A kultúra kiterjesztése a társadalom minden rétegére. A) University Extension. Az egyetemi tanulmányok kiterjesztése Angliában és az Egyesült-Államokban. Első nyomai 1845-ben. Gladstone és a canterbury-i érsek. James Stuart cambridgei prof. első kísérletei 1867. Cambridge megkezdí a munkát, Oxford követi; majd London is s mai napig már az egész, angolul beszélő világ szervezte. Organizáció. Methodus (Syllabus, írásbeli gyakorlatok és diskussziók). A hallgatóság jellege. Küzdelem a tudományért. Anyagi áldozatok és az affiliálás rendje; alkalmazkodás a lokális viszonyokhoz. Husz évi munkásság eredménye. Az University Extension jövője: Az oxfordi kongresszus és az edinburgi nyári iskola. A nemzeti olvasó-egyesület. B) A paraszt-egyetemek Skandináviában. Grundtvig püspök és tanítványai. A parasztság felnötteinek szellemi nevelése. Gazdasági nevelés: szántó-föld, műhely; majorságok és kézműves telepek. Községi tisztviselők nevelése. A parasztság eszméje. Az első paraszt-egyetem megnyílik Röddingben (Jütland déli részén) 1856-ban: Dánországban elterjed. A hatvanas évek folyamán Norvégia és Svédország is szervezi. Mai fejlettségük, organizációjuk és tanítási módszerük. — Mintantézetek: Dániában a Vallekilde-i és az Askow-i főiskola; Svédországban pedig az Ullensvang-i és az Ulviki-i (mindkettő a Hardauger fjordban). A társadalom főbb típusai a három országban. Az angol és skandináv intézmények egybevetése. Angolok és skandinávok kölcsönösen hatnak egymásra. Mit tanulhatunk mindebből mi magyarok? Mit hajthatunk végre? Mi hivatása van e téren Debreczennek? Mai segélyforrásai útján minémü, e fajta intézményeket teremthet mind a szellemi, mind pedig a gazdasági nevelés terén? — III. Az egyetem és társadalom. Munkásságukban egymástól el vannak szigetelve. Általános elvek és gyakorlati tapasztalatok. A kettőnek egymáshoz való viszonya. Kiegészítő kísérletek: „Freies deutsche Hochstift“ majnai Frankfurtban. „Gifford felolvasások“. Az angol nyelvű népek szövetsége. — Eddig a Syllabus szerint a rendkívül érdekesnek ígérkező felolvasás tartalma, melyet lapunkban lehetőleg egész terjedelmében közleni, vagy mindenesetre legalább részletes kivonatban ismertetni fogunk.

— **Lelkészjelölés.** A *halmi* ref. egyház lelkeszi állomására pályáztak 5-én, u. m.: Kósa Aladár rendes lelkész Tekeházáról, Varga Károly halmi h. lelkész, Pap József rónádfai (Baranya) s. lelkész, Csapó Péter debreczeni s. lelkész, Sütő Áron aranyos-gyéresi (Erdély) s. lelkész. Mind az öten jelöltettek. A választás f. hó 28-án lesz.

— **Meghívó.** A Gönczi egyesület „Otthonában“ f. hó 20-án, szerdán d. u. 5 órakor Vántsa György úr „Közügyesítő foglalkozások alföldi iskoláinkban“ című előadást tart, melynek kapcsában a közügyességi oktatás kérdésének paedagogiai oldala is vita tárgyává tétetik. Az előadás meghallgatására s a vitában való részvételre a Gönczi egyesület debreczeni körének t. tagjait tisztelettel meghívja az elnökség.

— **Kecskeméti Ferencz és a „Keresztyén“.** Tiszteletes Kecskeméti Ferencz úrnak közelebb viselt dolga az, hogy a „Keresztyén“ című „vallásos havi folyóiratban“ nekem támad. Jóllehet korábban már ígéretet tettem volt arra nézve, hogy foglalkozni fogok vele: csaknem le kellett mondanom e szándékomról, mert sokkal nagyobb fontosságú ügyek foglalják el a tért Lapunkban, mintsem tovább foglalkozhattunk volna azzal, hogy vajjon baptista-e hát ő, vagy nem? De

támadását mégsem hallgathatom el egészen, s van hozzá egy pár szavam, csak igen röviden. K. úr legfrissebb panasza ellenem az, hogy nem közöltem t. Tóth József n.-váradai vallásnár úrhoz írott válaszát egész terjedelmében. Nem biz én. Mert azokat a kifejezéseket, melyeket egy komoly egyházi lap nyomdafestéke nem tűrhet el: kötelességem, sőt *jogom* volt törölni. Ezzel őt is kímélni törekedtem. Ugy látszik, hogy a kímélet kárba veszett. A másik inkriminált eljárásom az volna, hogy ellene aknamunkát folytattam volna, lapomon kívül is. Ez, igen egyszerűen, igaztalan állítás, melyet teljes férfiasággal visszautasítok. Sőt igenis, meg nem érdemelt kíméletet tanúsítottam iránta, midőn egyebek közt az ellene írott *Apropos*-t, s azt, hogy presbyteriuma fegyelmi vizsgálatot kért ellene (és lelkészársá ellen), meg sem említettem e Lapban. Vele komoly vitám soha sem volt, jövőre — ígérem — még kevesebb lesz. Állítja, hogy hozzám magánlevelet is írott, melyet „zsebre raktam“. Hát, Tiszteletes úr, én hozzám százával jönnek a levelek; s azokból az *értéktelenekeket* nem zsebre szoktam rakni, hanem a papirkosárba vetni. Levelére, vagyis annak tartalmára egyáltalában nem emlékszem. Nem is voltunk (s nem is vágyom reá, hogy legyünk) olyan összeköttetésben, hogy egymással levelezgessünk. Mit is gondol az Istenért, mi lenne egy szerkesztőből, ha minden verébcsiripolásra ágyút vonna elő? Igen jellemző, hogy Lapunk tisztességéről és komoly voltáról magas hangon emlékezik meg. Hagyja el, Tiszteletes úr! Lapunkért ne aggódjék; ne sirjon krokodil-könyeket; hasznosabb dolgot művel, ha e helyett csak úgy a *maga háza előtt sepreget*. Baja van magyarossággal, izlésemmel. Bocsásson meg, ha nem tartom szerencsének vele egyáltalában bármiben is egy izlésen lenni. Hogy aztán betetézze vitézi műveletét, egyebek közt azt állítja, hogy skóciai felolvasásban ellentétbe állítottam magamat a magyar egyházzal, annyira, hogy itthon sokan megbotránkoztak rajta. Ez is egyéb igaztalan állításainak méltó testvére, látszik rajta az egyapaság. Mert én igenis, tartottam Edinburgban és Skócia néhány vidéki helyén, *mint magyar lelkészjelölt*, felolvasást a magyar protestáns egyházról, s mert azt igen érdekesnek találták: ki is nyomatták 2000 példányban. De hogy megbotránkoztak-e e felolvasásban? Tessék utána nézni az Evangy. Prot. Lapban pag. 111; a Prot. Egyh. és Isk. Lapban pag. 842—44. s a Figyelmezőben p. 234. az 1877-ik évi folyamokban. A szűrforgatás módját, annak melegét nem ismerem, nem élveztem. Erről azok vannak jogosítva beszélni, a kik értenek hozzá, s a kiknek szükségök van arra. Részvényt nyilatkozatára tanítványom egyikének sem lesz szüksége. Ezt ők tehetik meg teljes jogosultsággal, akár a Tiszteletes urat, akár pedig az egykori fényes békési egyházat tekintsék, melyet néhány év alatt csaknem desolált állapotra sikerült juttatnia. Ezzel végeztem. Nekem több szavam K. úrhoz nincs, vele a nyilvánosság terén többé találkozni nem óhajtok, nem akarok s nem is fogok. Irjon a „Keresztyén“-be továbbra is, én ugyan ez életben őt nem igen veszem többé észre. Csiky Lajos.

— **Néhai Révész Bálint püspök** irodalmi hagyatékából megjelent s e napokban — a bekötve kívánt példányokat kivéve — a megrendelőkhöz részben már szétküldetett, részben most megy szét az utolsó, a hatodik kötet is „*Halotti egyházi beszédek és alkalmazások*“ cím alatt. Van benne 38 halotti beszéd, ebből 4 alkalmazással és a könyv végén 8 külön alkalmazás. A kötet elején pedig XLIV lapon a boldogult püspök életrajza, irodalmi működése és írói jellemrajza áll, melyeket az

irodalmi hagyaték kiadója a lehető legnagyobb gondtal állított össze, úgy vélvén, hogy méltó dolog lesz tőle, a boldogult szerző életének adatait teljes részletességgel felsorolva, irodalmi működését lehető teljességben, valamint írói jellemrajzát is, a szeretet érzelmétől vezettetve ugyan, de teljesen komoly tárgyilagossággal megírni, s ez által a boldogult püspököt a maga egyházi irodalomtörténeti jelentőségében állítani előtérbe. Csiky Lajos, mint kiadó, lapunk útján is tudatni óhajta mindazokkal, kik a múlt évben az első három kötetet megrendelték nála, de az ezen évben megjelenő IV—VI. kötetekre még mindeddig nem küldték be hozzá megrendeléseiket, hogy nékiek ezen új köteteket kész az előfizetési 2—2 frt árért küldeni meg. Kaphatók a megjelent kötetek az összes debreczeni könyvkereskedőknél, valamint Budapesten a kiadvány bizományosánál, Kókay Lajosnál, (Károly-utca.)

— **Megjelent.** Javaslat a belhivatalnoki fizetések egyöntetű rendezéséről és az ev. ref. egyházak anyagi megszervezéséről. A n.-bányai ev. ref. egyházmegye megbízásából készítette Ferenczy Gyula, krassói ev. ref. lelkész. (Külön lenyomat a Debreczeni Protestáns Lap 1893. évf. 47—48. számaiból.) Ára 10 kr. Az idegen nemzetiségűek közt szétszórt Krassó vidéki magyarság gyermekeinek nevelésére alapítandó szeretetház javára. — Bizonyára feltűnést költött több olvasónknál az a nagy gondtal készített, eszes munkát, mely — mint jelzett czime is mutatja — csak közelebb jelent meg Lapunkban, s most külön lenyomatban is napvilágot látott. Tárgyának fontosságára s szép czéljára is tekintettel, szívesen ajánljuk e kis füzetet olvasóink figyelmébe. Megrendelhető szerzőnél Krassón, Szatmármegyében.

— **Irodalmi ujdonság.** Vasárnapi, innepi és alkalmi imádságok. Készítette: *Hetyes Viktor*, ó-moraviczai (Bács-megye) ref. lelkész. Ára fűzve 1 frt 50 kr., díszes fekete kötésben 2 frt. Megrendelhető szerzőnél, jelzett lakhelyén. Ismertetni fogjuk, de előre is ajánlani merjük az ismert nevű szerző ezen legújabb művét.

— **Szives kérelem olvasóinkhoz.** Az év vége felé járván, egész tisztelettel kérjük föl azokat a t. olvasóinkat, kik még részben vagy egészben hátrálékban vannak a Lap díjával, hogy a hátrálékot méltóztassanak mielőbb beküldeni. A kiadóhivatal.

Szerkesztői üzenetek.

Sz. Sz. Bpest. Vettük az igen érdekes cikket. Lehetőleg már a legközelebbi számban, de mindenesetre még ez év folyamán közölni fogjuk. Nagyon köszönjük. — **U. Gy. Derecske.** A legáció-ügyre vonatkozó becses felvilágosítását szedés alá adtuk, de ezen számba, őszinte sajnálatunkra, nem tudtuk beszorítani. Jönni fog egy hét múlva. — **N. L. K. Ladány, Sz. T. Salánk.** Jövő számba maradtak. — **N-r A-a.** Nem a felvetett kérdéssel foglalkozik. A személyeskedés úgy az ügynek, mint a cikkekzők reputációjának fogna ártani. Különben is multkörü szerkesztői megjegyzésünkkel eléggé egyensúlyba hoztuk a vitázók modora közt a differenciát. Azért az ifju ember heveskedése inkább elnézhető volna, mint azé, ki a nyilvánosság elé szánt cikkeivel 1862. óta már a 304-ik ivén jár. Saját érdekéből félretettük.

TARTALOM-JEGYZEK: Még egyszer „a debreczeni ev. ref. főiskola történetének megírásához.“ Görömbei Péter. — Tárca: A „Római propaganda“ statisztikájából. Dr. Szlávik Mátyás. — Tanügy: A kötelező doktorátus eltörlése. Bacsoni L. — Közéletünk: A lelkészi értekezletekről. Ferenczy Gyula. — Külföld. Kecskeméthy M. Lajos. — Függelék. („A klérkális part Belgiumban“ tanulmányhoz.) Dr. Bartha Béla. — Közlönyek. — Szerkesztői üzenetek.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

CSIKY LAJOS és Dr. BACZONI LAJOS.